

Hr. Inspecteur *Worsaae* meddeelte :

Beretning om Udgravningen af en Jættestue paa Hjelm Mark ved Stege.

Af Professor *Steenstrups* seneste Meddelelser til Selskabet paa den geologisk - antiqvariske Comittees Vegne (jfr. ovenfor Side 29—30) vil det være i Selskabets Erindring, at der paa Hjelm Mark ved Stege ifjor blev opdaget et stort Steenkammer eller en saakaldet Jættestue, i hvis ene Ende var fundet endeel Menneskebeen og Dyreknokler samt Steenredskaber og Potteskaar, men at den videre Udgravning ved Hr. Consul. *G. Hages* velvillige Understøttelse blev standset indtil Comitteen selv kunde finde Leilighed til at anstille en nøiagtig Eftergravning.

En saadan Leilighed frembød sig midt i sidstafvigte Mai Maaned (12te—14de), da Comitteen begav sig til Møen og ved Consul *Hages* Hjelp foretog den nævnte Undersøgelse, hvis Resultater jeg herved paa Comittees Vegne har den Ære at fremlægge.

Det er bekjendt, at af alle vore Mindesmærker fra Hedenold gives der ingen mere imponerende og i deres ydre og indre Bygning mere interessante, end de saakaldte Steendysser og Jættestuer. De uhyre Steenblokke, som ikke alene omgive Höiene, men som ogsaa i Höienes Midte danne store velbygte Steenkamre, satte af svære flade Stene og dækkede af endnu sværere Overliggere, der alle vende deres fladeste Side nedad, kunne ikke Andet end vække vor Forundring over den Bygningskraft, som her er anvendt. Det var derfor heller intet Under, at man i Begyndelsen, inden disse Mindesmærker nærmere vare undersøgte, ansaa dem for at hidrøre fra den seneste og meest civiliserede hedenske Tid; ja man antog dem endog, ifølge deres Størrelse, for at have havt en religiøs Betydning som Altere, hvorved der baade skulde være bleven holdt Offeringer og Ting.

Men snart kom man paa det Rene med den høist mærkværdige Kjendsgjærning, *at disse Mindesmærker holde sig inden for visse bestemte Grændser, ikke alene i vort skandinaviske Norden, men ogsaa i det øvrige Europa.*

De ere saaledes aldrig fundne i nogen Deel af Norge og heller ikke i Sverige nordenfor de store Søer. De ere heller aldrig fundne i det Indre af Tydskland, i Österrige og Polen, hvorimod de udelukkende holde sig til Östersøens, Nordsøens, Atlanterhavets, Middelhavets og det sorte Havskyster og Flodgebeter; ogsaa i Asien vides de hidtil kun at være opdagede nær Havet, nemlig paa Kysten af Syrien, ved Belgaum ikke langt fra Bombay, og paa Malabarkysten*). Ja endog i de Lande ved Europas Kyster, hvor Steendysserne og Jættestuerne ere hyppigst, som f. Ex. i Danmark, har man lagt Mærke til, at de forekomme i langt større Antal paa Öerne og i de til Havkysterne stødende Egne, end i de mere indre Dele af Landet, f. Ex. af Jylland, hvis hele midterste Ryg dog forresten er besaaet med en talløs Mængde andre Gravhöie fra Hedenold.

Dernæst fremgik det mere og mere ved nøiagtige Undersøgelser af Steenkamrene, saavel de temmelig fritliggende (eller Dysserne) som de jorddækkede (eller Jættestuerne), at de baade i den sydlige Deel af Norden, og i Europas øvrige Kystlande, med faa og tilfældige Undtagelser, *allevegne ikkun indeholdt de raaeste Redskaber af Steen, Been og brændt Leer, samt raae Prydelser af Been og Rav.* Man bemærkede ligeledes, at de egentlige Steenkamre altid *gjemte Skeletter eller ubrændte Liig**),*

*) See Beskrivelser og Afbildninger i „Proceedings of the Royal Irish Academy. Vol. 1. Dublin 1841 p. 151—154”. Sir Richard Colt Hoare: „History of ancient Wiltshire”, Maundrel's Travels &c. Fra den *nordafrikanske Kyst* mindes jeg ligeledes temmelig sikkert at have seet i et fransk Værk Afbildninger af en Steendysse. Da slige Mindesmærker ere trufne paa Middelhavets Öst- og Nordkyst, f. Ex. ved Marseille, og paa Corsika (ifølge Mérimée's Voyage en Corse), er det i og for sig meget rimeligt, at de ogsaa vilde kunne forefindes paa den ligeover liggende Sydkyst.

***) jfr. Oversigten over Vid. Selsk. Forh. 1852. S. 218—230.

medens man ikke sjelden i den omgivende Jordhøi enten ovenover Kamret eller ved Siden deraf kunde træffe paa Leerurner med brændte Been og Aske og forskjellige derved nedlagte Sager af Bronze — aabenbart Begravelser fra en sildigere Tid, da Gravskikkene vare blevne heelt forandrede og Kjendskab til Metal indført i Landet.

I det Hele viste Steendysserne og Jættestuerne sig ved nærmere Betragtning *som absolut forskjellige fra alle andre Oldtidsminder baade i Beliggenhed, Bygning og Indhold*. Det blev saaledes lidt efter lidt klart, at disse Gravminder ingenlunde skrive sig fra den historiske Tid og neppe engang fra de i Norden og det øvrige Europa for Öieblikket herskende Folkefærd, *men snarere fra en halvild, forgaæet Urbefolkning, der engang bredte sig over Europas Kyster og dens store Floddale*, hvor den med sine simple Redskaber af Steen og Been ernærede sig ved Jagt og Fiskeri. Det er et Resultat, som vel i Førstningen bekæmpedes ivrigt, især af Historieforskerne, men som bestandig vinder større Fasthed ved de talrige og overeensstemmende Jagttagelser fra Europas forskjellige Lande. Navnlig her i Danmark er der hvert Aar indkommet til Museet for Oldsager en overordentlig Mængde Fund af Steen-, Been- og Ravsager samt Leerkar baade fra Steendysser og Jættestuer, saa man nu allerede med fuldkommen Sikkerhed veed, hvad disse Graves almindelige Indhold er.

Men om nu endog dette forholder sig saaledes, er det alligevel af stor Vigtighed at undersøge nøiagtigen baade Steendysserne og Jættestuerne. Jeg vil ikke tale videre om, at der endnu i fremmede Lande, især i England og Frankrige, findes mange Oldforskere, som nødvendig ville opgive de ældre Anskuelser om disse Mindesmærker, og som af den Grund stadig be- raabe sig paa, at man forholdsviis har undersøgt alt for faa af dem med tilbørlig videnskabelig Omhyggelighed. Men selv i vort Norden, hvor Oldforskerne dog i Hovedsagen ere enige om, at der paa Sydkysterne engang i den fjerneste Fortid har

boet en halvild Urstamme, som har efterladt idetmindste største Delen af disse Mindesmærker, er der en heel Mængde Spørgsmaale, som først tilstrækkeligen kunne løses ved Undersøgelser af de paagjeldende Fortidsminder. Medens man f. Ex. her i Landet er og maa være fuldkommen overbeviist om, at Steendysserne, hvoraf man stundom kun seer et fritstaaende Steenkammer levnet, have i det Mindre selvsamme Bestemmelse og hidrøre fra selvsamme Tid, som de større Jættestuer, have dog svenske Oldforskere endog i den allerseneste Tid paastaet, at de fritstaaende Steenkamre, de i Bahuslehn saakaldte „Dyrhus“, som netop ere aldeles overensstemmende med vore Dysser, skulde være Levninger fra en sildigere Periode, den saakaldte „Broncealder“ og fra en her i Norden efter Urindvaanerne indvandret keltisk Befolkning. Men nylig har en ung svensk Oldforsker, Mag. N. G. Bruzelius i Lund, anstillet Undersøgelser af slige „Dyrhus“ eller Dysser i forskjellige Egne af Skaane, og disse Undersøgelser have paa det Fuldstændigste bekræftet de hos os gjorte Iagttagelser*), at Steendysserne have samme Indhold og ere fra samme Tid, som Steenalderens velbekjendte Jættestuer, hvorved den i og for sig svage Theori om en gammel keltisk Befolkning i det sydlige Norden vil faae et nyt og stærkt Stöd.

Hvad Jættestuerne selv angaaer, da har bl. A. den Anskuelse været fremsat, at de, idetmindste for en Deel, have været Boliger, ja nogle af dem endog Boliger, som i Hast skulle være forladte af Urindvaanerne, da nyere Folkefærd indkom i Landet. Denne Anskuelse er endnu langtfra ikke opgiven, saa ogsaa den kan trænge til nærmere Betragtning. Tiltrods for de mange anstillede Udgravninger af Jættestuer og Steendysser har man, som bekjendt, heller ikke endnu et eneste fuldstændigt Skelet fra Urbefolkningens Tid, end sige flere, hvoraf man vilde

*) Annaler for Nordisk Oldkyndighed 1838—1839 S. 175—176., 1840—1841 S. 138—142 og 1844—1845 S. 193—214.

kunne danne sig en bestemt Forestilling om denne Folkestammes ydre Særkjender; thi Cranierne, hvoraf vi allerede have en ikke ubetydelig Samling, ere i denne Henseende ingenlunde tilstrækkelige. Fremdeles mangle vi tilfredsstillende Oplysninger om de Dyrebeen, som ofte findes i Steenalderens Grave, saavel som om Forbindelsen mellem Skeletterne og de i Gravene nedlagte Steensager, og endelig om disse Steensagers nærmere Beskaffenhed i Forhold til andre, udenfor Gravene forefundne Redskaber af Steen og Been m. m. *).

I disse forskjellige Retninger havde vi Grund til at vente os Udbytte fra Jættestuen paa Hjelm Mark ved Stege, især da Begyndelsen var saa lovende, og Jættestuen ovenikjøbet var beliggende paa Möen, der ikke alene udmærker sig ved en paafaldende Mængde Mindesmærker fra Steenalderen, men ogsaa navnlig ved en overraskende Mængde Jættestuer, hvoraf flere ved tidligere Udgravninger have givet rigt Udbytte, og hvoraf adskillige henhøre til de største og mærkeligste Minder af den Art her i Landet. Jeg kan saaledes her nævne: den bekjendte dobbelte Jættestue ved Röddinge, den smukke og sjeldent vel bevarede Jættestue paa Sprove Mark, Jættestuerne ved Sparresminde, paa Nebelle Mark, ved Store Klint &c. &c. En stor Deel endnu ikke udgravede Höie paa Öen indeholde ganske sikkert lignende Jættestuer, hvortil kommer, at mangfoldige i Tidernes Löb ere udgravede, Stenene borttagne og saaledes efterhaanden jævned med Jorden. Det er virkelig forbausende at iagttage, hvor talrige de med saa stor Kraftanstrengelse opbyggede Jættestuer i sin Tid maae have været alene paa Öerne Möen, Falster og det nordlige Laaland, ikke at tale om alle de övrige, der have ligget og endnu tildeels findes paa Landets övrige Kyster. Naar man nu hertil regner de tallöse mindre Steendysser, som ikke alene sees paa de nævnte Öer, men overalt paa Danmarks Kyster, skjönt endnu flere af

*) jfr. ovenfor S. 27—30.

dem, end af Jættestuerne, i senere Tider ere ödelagte, troer jeg nok at turde sige, at faa Lande i Europa ville i Forhold være istand til at opvise en saadan Masse af Levninger fra Urbefolkningens Tid, som netop de gammeldanske Lande, hvilket igjen rimeligviis er ligefrem begrundet deri, at Danmarks adsplittede Beliggenhed, dets mange smaa Öer og lange skovomgivne Fjorde maatte gjøre Landet fortrinlig yndet af en halvild Folkestamme, der væsentlig levede af Jagt og Fiskeri.

Vore Forventninger om Udbytte fra Jættestuen ved Hjelm bleve heller ikke ganske skuffede.

Den Höi, hvori Jættestuen fandtes, er opført paa et höit og frit Sted, hvorfra der er en viid Udsigt, paa en Mark, der ligger under en Halvgaard (gammel Matrikuls Nummer 2), oprindelig udflyttet fra Hjelm By, Damsholte Sogn, og nu tilhørende Selveier *Morten Rasmussen*. Eieren havde begyndt at opgrave Jorden saavel fra Indgangen til Kamret, som fra Kamrets nordlige Ende, ved hvilken Leilighed han var stödt paa Skeletter, Steensager, Potteskaar, Ravperler og Dyrebeen. Men endnu henstod den allerstörste Deel af Kamret, opfyldt med Jord næsten lige til Dækstenene (i al Fald var der höist $1\frac{1}{2}$ —2 Qvarteers Mellemrum), hvilken Jord vi altsaa maatte lade udrense. Desværre var der gjennem to Aabninger, een i hver Ende af Kamret, efterhaanden indkommet en betydelig Deel Fugtighed i Kamret deels ved Sneefald og deels ved Regn, saa Jorden i Kamret var bleven meget fugtig, hvilket havde virket fordærveligt ind paa forskjellige af de i Graven nedlagte Gjenstande, og meest paa Leerkarrene, Ravperlerne og Skeletterne. Dertil kom, at denne Jættestue uheldigviis ikke, som andre Jættestuer, navnlig paa Möen, var bleven opfyldt med löst Sand, hvori man da gjerne træffer Oldsagerne ypperligt conserverede, men derimod fornemmelig, især i Bunden med Leer og Smaastene, som gjorde Udrensningen af Fylden saa vanskelig, at Arbejderne i Reglen maatte ophugge den steenblandede Jordmasse med Hakker. Under saadanne Omstændigheder var

det ikke muligt at samle de tilmed af Fugtighed aldeles opløste Skeletdele til noget Heelt. Vi maatte indskrænke os til at optage enkelte, stærkt fortærede Stykker af Cranier, Ryghvirvler, Laarbeen &c., ja vi kunde end ikke med Sikkerhed erkjende, hvilke bestemte Gjenstande, der havde været nedlagte med hvert Skelet. Først efter tre Dages Arbeide med fire Mand daglig fik vi hele Kamret med tilhørende Indgang ryddeliggjort.

Indgangen, hvoraf forhen Noget var forstyrret, havde nu kun c. $2\frac{1}{2}$ Alens Længde, og var sat paa Kamrets østlige Side af tre Stene paa hver Side med Overliggerne. Det egentlige Kammer, som var anlagt i Retningen Nord til Syd, havde derimod en Længde af omtrent fjorten Alen, en Brede af c. tre og en halv Alen og en Höide af henimod $2\frac{3}{4}$ Alen. Paa enkelte Steder mellem Dækstenene kunde en fuldvoxen Mand staae opreist, men under Dækstenene var han nødt til at bøie sig. Dette anseelige Kammer er sat af ialt 19 Bærestene eller Sidestene (7 paa den ene Side, 9 paa den anden, 2 for den nordre Ende og 1 for den søndre), som alle vende den fladeste Side indad og som staae tæt op til hverandre i en aflang Runding; alle de smaae Mellemrum ere udfyldte med net sammenlagte, flade Steenfliser. Disse nitten Stene bære sex uhyre, ligeledes paa den indadvendte Side flade, Steenblokke, som danne Loftet til Jættestuen, og som ere saa nøiagtig anbragte ovenpaa Sidestenenene, at man virkelig ved Betragtningen deraf maa finde det ganske naturligt, at Almuen i gamle Dage har tillagt de kæmpestærke Jætter, og ikke Mennesker, Opførelsen af disse Gravstuer.

Ved fortsat Opmærksomhed paa Beskaffenheden af den i Kamret værende Jordfyld saavel som paa Fordelingen af de i Fylden opdagede Skeletdele, Steensager, Potteskaar, Dyrbeen &c., blev det os snart afgjort klart, at man meget nøie maatte skjelne mellem de forskjellige Lag i Fylden og de forskjellige i disse, forefundne Gjenstande.

De överste Jordlag vare nemlig meget lösere, og det var

fuldkommen öiensynligt, at de for störste Delen vare skredne ned i Kamret fra forskjellige Aabninger deels mellem Dækstenene og deels for Enden af Kamret. I Skorpen af disse övre Lag fandtes et itubrukket Redskab af Steen, maaskee snarest en saakaldet „Tilhuggersteen“, hvormed Steenredskaber i sin Tid tildannedes, omtrent i Form af en Hammer, men istedetfor Skafthul med en indgneden Fordybning paa hver Side, og en lignende ovenfor, som dog er afbrudt paa Midten. Dette Stykke er aabenbart nedskredet i Kamret i en senere Tid; i den plöiede Jord udenpaa Höien fandt vi ogsaa flere itubrudte Stumper af Steenöxer, samt Flintknuder m. m. Fremdeles fandtes i de övre Lag inde i Jættestuen et forrustet Stykke af en Jernstang eller et Brækjern, som upaatvivlelig i langt sildigere Tid er nedkommet i Kamret, sandsynligviis derved at man har forsögt at jage en Brækstang ned mellem Dækstenene. Endelig traf vi ogsaa, vel at mærke, de allerfleste Dyrebeen i disse Lag, hvilket gjorde det höist rimeligt, at disse ligeledes hidröre fra en senere Tid, end den egentlige Begravelse i Jættestuen — en Slutning, som vandt föröget Bestyrkelse derved, at der ikke blot opgravedes Cranier og tilsammenhörende Skeletdele af ældre og yngre Ræve, men ogsaa fandtes en tydelig Rævebo mellem tvende af Bærestenene, hvoraf man altsaa seer, at der i Jættestuen har været Tilhold for Ræve, som naturligviis maae have slæbt en heel Deel Dyrebeen ned i Graven. Denne Iagttagelse viser, hvor saare forsigtig man maa være med at henføre de i Jættestuerne uden nöiere Angivelse af Findested optagne Dyrebeen til Urbeoernes Tid. For Fremtiden tör man kun bestemt til Urbeoernes Tid henføre de Dyrebeen, som i Steendysserne og Jættestuerne ligge paa *Bunden* ved Siden af Menneskebenene og de med dem begravede Redskaber &c., eller som ifölge deres Beskaffenhed og Art (t. Ex. Been af Rensdyr, Uroxxer og lignende uddöde Dyr) tydeligt nok vise hen til hiin fjerne Periode, eller som endelig ere tildannede til Redskaber af den Art, som Urbeoerne forhen anvendte.

I de övre Lag opdagedes her ved Dyrebenene ikke Meneskebeen, og heller ikke Ravsmykker, Potteskaar, Steensager, ja end ikke en eneste af de saakaldte Flintflækker eller Flintspaan, hvoraf der ellers dybere nede optoges en stor Mængde.

Alle disse Gjenstande fandtes först naar man kom til det nederste, omtrent et Qvarteer tykke Lag paa Gravstuens Bund, ligesom ogsaa Tilfældet var paa Bunden af Indgangen. Efterat være brudt igjennem den faste, med Smaasteen blandede Jordmasse, kom man nemlig her til et fedtet med Kul stærkt blandet Jordlag, hvori der laae Levninger af Skeletter og ved dem en Mængde Potteskaar, Ravperler, Flintflækker og andre Redskaber af Steen. Mærkeligt nok fandtes ved denne Udgravning aldeles ingen Redskaber af Dyrebeen, hvilke ellers oftere ere opdagede i Jættestuerne, ogsaa paa Möen.

Paa Grund af de ovenfor udviklede Omstændigheder vil det være saare vanskeligt at angive, endog kun omtrentlig, hvor mange Skeletter, Jættestuen kan have indeholdt. Det er dog vist ikke overdrevet i nogen Retning, naar man paastaaer, at Graven, baade den egentlige Jættestue og Indgangen, maa have gjemt omtrent femten Liig. Rimeligviis har man heller ikke begravet Liig i Indgangen, för al Plads i det større Steenkammer var optaget.

Adspredte ved Skeletterne over hele Steenkamret og i Indgangen fandtes ialt 22 større og mindre saakaldte Knive eller vel rettere Landsespids (og Harpuner) af Flint fra 11 til $5\frac{1}{2}$ Tommes Længde; fremdeles en stor Mængde (over 40) Flintflækker eller Flintspaan (formodentlig en Art Knive) gjerne fra 5 til 2 T. Længde, hvoraf nogle ere kjendelig tilhuggede paa Siderne, ja enkelte ere endog tilhuggede paa en saadan Maade med höi Ryg og afrundede Ender, at man næsten maa antage dem for særegne Redskaber, især da lignende oftere ere opgravede i Jættestuerne*). Endvidere et Par af de saakaldte „Flintknuder“, som saa ofte forefindes i Östersdyngerne, men

*) jfr. Afbildningen S. 174 i „Annaler for Nordisk Oldkyndighed 1838—1839“.

hvis Bestemmelse iøvrigt er ubekjendt; *fire, paa de brede Sider slebne Flintkiler eller Flintöxer*, hvoraf tre af de saakaldte „flade Kiler”, (fra $6\frac{1}{2}$ til $3\frac{1}{2}$ T.); *tre Smalmeisler af Flint* ($7\frac{3}{4}$ — $5\frac{1}{2}$ T.), af hvilke den største er smukt sleben paa alle fire Sider, medens de to mindre kun ere slebne ved Eggen; *en net Steenhammer* (c. 5 T.) indkneben ved Skafthullet, men med bred Bane og Eg; *adskillige Rarperler*, meget fortærede af Ælde, tildeels i Form af denne og andre Steenhamre, og deels i de runde, fra andre Dysser og Jættestuer velbekjendte Former; samt endelig en overordentlig stor Mængde *Skaar af Leerkar*. Man tør nok sige, at maaskee 30 til 40 Leerkar have været nedsatte i Graven.

Alle disse Leerkar henhøre forresten til de fra Steenalderens Grave tidligere kjendte særegne Arter. Nogle ere meget tykke og plumpe, andre ere finere og prydede med indtrykkede eller indridsede Zirater, inden i hvilke man gjerne seer en hvid ubekjendt Masse, der aabenbart har tjent til at forhøie Virkningen af Ornamenterne; atter andre have været af de saakaldte Hængekar med rund Bund og runde Laag; af disse Laag lykkedes det os at faae fire hele op, men forresten vare Karrene selv deels trykkede itu af den ovenpaa liggende faste Leermasse og deels opløste af den i Graven indtrængte Fugtighed. Intet af disse Leerkar bar nogetsomhelst Spor af at have indeholdt brændte Menneskebeen. Sandsynligviis have de i sin Tid indeholdt Fødemidler, der, paa flere vilde Folks Viis, da ere blevne nedsatte med de Døde.

I det Hele havde dette Fund saaledes den største Overensstemmelse med tidligere Fund fra andre Jættestuer*), ikke

*) Ikke langt fra Hjelm paa Frenderup Mark besaae vi netop Levningerne af en Jættestue, som en Bonde var ifærd med heelt at forstyrre. Adspredte mellem Stenene laae her Stumper af en Deel Hovedskaller og andre Menneskebeen, som vare fundne inden i Steenkamret tilligemed de sædvanlige Leerkar og Steenredskaber, af hvilke adskillige nu ere indsendte til det Kgl. Museum for Nordiske Oldsager.

alene i de danske Lande, men ogsaa i andre Lande af Europa. Som sædvanligt hos os, var der her en Mængde Steenredskaber, men kun en enkelt Hammer, hvoraf man næsten kunde slutte til, at Hamrene dengang have været mindre almindelige, end andre Steenredskaber, især da man tilmed bestemt veed, at ikke faa af de i vore Museer opbevarede Steenhamre hidrøre fra en Tid, da man vel havde Metal, men da dette endnu var for kostbart til at anvendes til Hamre.

Ligeledes fandt man her den tidligere Iagttagelse bestyret, at der sædvanlig paa Bunden af Jættestuerne og af Steenkamrene i Dysserne har været nedlagt nye eller i al Fald ikke brugte Steenredskaber. Naar disse nemlig ikke ere beskadigede ved Opgravningen, finder man saagodtsom altid Eggen fuldkommen heel uden Spor til Beskadigelse.

Ligesom det ikke kan være nogen Tvivl underkastet, at denne Jættestue, paa andre lignende Jættestuers Viis, har været en Familiebegravelse i Steenalderen, saaledes forekommer det mig ikke mindre utvivlsomt, at den fra først af er bestemt til Gravstue og ikke til Bolig. Et Folk, der har opført saa anseelige Steenkamre, og som ufeilbarlig maa have havt faste Bopæle, vilde sikkert ikke føle sig tilfreds med Boliger, der vare i en saa mærkværdig Grad indskrænkede og tilmed berøvede Dagens Lys og Solens Varme. Man kunde i det Høieste kun tænke sig det i overordentlig kolde og for Skov blottede Lande, som f. Ex. Grönland, men hvad skulde have bevæget Urboerne her til ligesom at grave sig ned i Huler i Jorden, hvor de savnede alle mulige Beqvemmeligheder, medens der i Skovene allevegne var fuldt op af Træstammer, hvormed de ved at tage Stene, Græstörv og Leer til Hjelp, saare let kunde danne sig varme, hyggelige Huse. Af de i Jættestuerne fundne Kulstykker og Leerkar har man vel villet slutte, at dette maatte være Levninger af Urfolkets Ildsteder, hvor de havde kogt deres Føde. Men baade Kul og Leerkar findes saa at sige i alle Jættestuer og Steendysser, og selv i dem, der ere

saa smaae, at neppe Nogen skulde kunne falde paa at udgive dem for gamle Boliger*).

Den udgravede Jættestue paa Hjelm Mark vil, ifølge en af Eierne udstedt lovformelig Declaration, for Fremtiden blive fredet, og de sammesteds fundne Oldsager ere indlemmede i det Kgl. Museum for Nordiske Oldsager (Nr. 13154—13174).

Selskabet bevilgede 400 Rbdlr. til Fortsættelsen af de geologisk-antiqvariske Undersøgelser.

Den til Bedømmelsen af Hr. Reservechirurg *Bergh's* Afhandling om Marseniaderne udnævnte Comittee afgav sin Betænkning:

Undertegnede have af det Kongelige Videnskabernes Selskab modtaget det Hverv, at bedømme den hermed tilbagefølgende Afhandling: „Bidrag til en Monographie af Marseniaderne, en Familie af de gasteropode Mollusker. En kritisk zootomisk og zoologisk Undersøgelse af *Rudolph Bergh*,” hvilket Arbeide Forfatteren, nu Reservechirurg ved Almindeligt Hospital, har indsendt til Selskabet med Begjering om, at det maatte optages i Selskabets Skrifter. Afhandlingen, som bestaaer af over 200 Quartsider Text og er ledsaget af 5 Tavler i Quart, deler sig i trede Afsnit, efter de trede Retninger, hvori, som allerede Titlen viser, Forfatterens Undersøgelser ere gaaede. I det første Afsnit behandler Forfatteren Marseniernes Historie og drøfter Spørgsmaalet om de for disse Former efter Videnskabens Regler berettigede Slægts-Benævnelser, og kommer til det vistnok meget bestridelige Resultat, at *Marsenia Leach* bör bibeholdes fremfor den ældre Benævnelse *Lamellaria Mtg.* I det andet Afsnit fremstiller han disse Dyrs anatomiske Bygning, idet han ved nye og selvstændige Undersøgelser af flere Arter — hvilke

---

*) jfr. Annaler for Nordisk Oldkyndighed 1844—1845 S. 207—209.